

CARACTERUL MODERN AL LEGII INSTRUCȚIUNII PUBLICE DIN ANUL 1864

THE MODERN CHARACTER OF THE LAW OF PUBLIC INSTRUCTION SINCE 1864

LE CARACTÈRE MODERNE DE LA LOI DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE DE 1864

Drd. Miron Cristian Vasile¹

Abstract: *Inspirată de dorințele revoluționarilor din 1848, Legea instrucțiunii publice a fost primul act normativ modern în domeniul educației. Aceasta a apărut în conformitate cu necesitatea dezvoltării economice a societății românești. Actul final includea principiile de bază, conform cărora a fost organizată educația: învățământul obligatoriu pentru toți copiii între 8 și 12 ani, egalitatea, unitatea programului studiat de studenții din zonele rurale și urbane, educația gratuită și laică. În același timp, legea includea modul de organizare a învățământului primar, secundar și superior, procedura de înscriere a profesorilor, organizarea școlilor private și a celor aparținând minorităților.*

Cuvinte cheie: *Legea instrucțiunii, 1864, epoca modernă.*

Abstract: *Inspired by the desires of the revolutionaries of 1848, the Law of Public Instruction was the first modern normative act in the field of education. This appeared in accordance with the need for economic development of the Romanian society. The final act included the basic principles, according to which education was organized: compulsory education for all children between 8 and 12 years old, equality, the unity of the program studied by students in rural and urban areas, free and secular education. At the same time, the law included the way of organizing primary, secondary and higher education, the procedure for enrolling teachers, the organization of private schools and those belonging to minorities.*

Keywords: *The Law of Instruction, 1864, the modern age.*

Resumé: *Inspirée par les vœux des révolutionnaires de 1848, la loi de l'instruction publique a été le premier acte normatif moderne dans le domaine de l'éducation. Il est apparu conforme au besoin de développement économique de la société roumaine. L'acte final incluait les principes de base selon lesquels l'éducation était organisée: scolarité obligatoire pour tous les enfants de 8 à 12 ans, égalité, unité du programme étudié par les élèves des zones rurales et urbaines, éducation gratuite et laïque. Dans le même temps, la loi incluait l'organisation de l'enseignement primaire, secondaire et supérieur, la procédure d'inscription des enseignants, l'organisation des écoles privées et celles appartenant à des minorités.*

Mots-clés: *Loi de l'instruction, 1864, époque moderne.*

¹ Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: ”Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice - PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020. Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Introducere

În Europa occidentală, spre sfârșitul secolului XVIII și în secolul XIX, și-au desfășurat activitatea numeroși pedagogi și oameni de cultură, care au pus bazele unor sisteme de educație corespunzătoare nevoilor societății, în pas cu progresul economic și cultural al țărilor lor. Dintre figurile marcante ale pedagogiei moderne menționăm pe H. Spencer, J. Dewey, M. Montessori. Aceștia au fost susținătorii unor idei noi, progresiste în domeniul educației și instrucției. Ei au militat pentru dezvoltarea rațiunii umane și au inițiat metode noi de predare și învățare, susținând necesitatea iluminării popoarelor prin cultură și prin educație.

În Țările Române, sfârșitul secolului XIX s-a manifestat ca o perioadă de profunde schimbări în domeniul dezvoltării științei și înfloririi învățământului. Oamenii de cultură au promovat ideea conform căreia rolul statului este acela de a înființa și finanța școli și de a se ocupa de conducerea și supravegherea lor. În contextul noilor obiective ale societății, privind creșterea producției și sporirea capitalului, a apărut nevoia de forță de muncă pregătită și educată. Acest lucru nu era posibil decât prin pregătirea elevilor în școlile normale, școlile de meserii, politehnici, institute agronomice, etc. Astfel, s-a manifestat o creștere semnificativă a numărului de școli laice, iar școala a început să iasă tot mai mult de sub influența bisericii.

Prin reforma sistemului de educație din anul 1864, învățământul universal devenea obligatoriu, avea un caracter laic și putea fi accesat atât de băieți, cât și de fete². În acest fel, învățământul românesc a fost reformat și modernizat în scopul accesului egal, indiferent de originea socială a tinerilor.

Proiectul legii instrucțiunii publice a constituit rodul unei activități bogate, desfășurate de-a lungul a cinci ani de dezbateri, proiecte și analize, dorindu-se ca prin această lege să se înființeze un învățământ modern, european în România.

Acest proiect pentru instrucțiunea publică a fost trimis la data de 27 noiembrie 1863 către Comisia Adunării Generale spre a fi studiat. Din această comisie au făcut parte C. A. Rosetti, D. Brătianu, Gr. Brîncoveanu, Apostol Ursache și Gh. Costaforu³.

Un alt moment ce precede apariția legii îl reprezintă momentul în care proiectul de legislație școlară a trecut prin Consiliul de miniștri, fiind apoi supus spre aprobare cu raport domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în luna ianuarie, anul 1864⁴.

La data de 1 februarie 1864, Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a înaintat spre Adunarea generală Proiectul de legislație școlară. Ulterior, în 24 februarie 1864, Proiectul de legislație școlară a fost înscris pe ordinea de zi în Camera Deputaților. După ce a fost dezbătut în Camera Deputaților, Proiectul de legislație școlară a fost

² Constantin C. Giurescu și colaboratorii, *Istoria învățământului din România*, Editura didactică și pedagogică, București, 1971, p. 118.

³ Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Junimea, Iași, 1979, p. 201.

⁴ *Ibidem*, p. 202.

votat de Adunarea legislativă, cu o majoritate de 64 de voturi, 5 contra, în data de 16 martie 1864⁵.

Începând cu data de 19 iulie 1864, Nicolae Kretzulescu a fost numit ministrul Cultelor și instrucției publice⁶. În perioada ministeriatului, acesta s-a ocupat de punerea în aplicare a legii de organizare a învățământului.

La data de 5 decembrie 1864 a apărut Legea Instrucțiunii Publice⁷, prin care învățământul românesc, obligatoriu și gratuit, devine unitar în întreaga țară. Învățământul primar era de patru ani, cel secundar (liceal) de șapte ani, iar cel superior (universitar) de trei ani. Legea a intrat în vigoare în luna septembrie 1865 și, prin aceasta, statul național român a fost printre primele state din Europa care au legiferat caracterul obligatoriu al învățământului primar.

Actul normativ a reprezentat o construcție legislativă întocmită pe baza unor principii moderne, în pas cu evoluția învățământului pe plan european. Elaborarea acestei legi s-a făcut după multiple cercetări amănunțite⁸ privind situația învățământului din cele mai dezvoltate state ale timpului. În acest fel, semnatarii legii au reușit să ridice statutul învățământului românesc la înălțimea celui occidental, din punctul de vedere al calității actelor normative care reglementau acest domeniu. Sub aspectul prevederilor menționate în lege, aceasta a reușit să devanseze chiar și legislația franceză a momentului, dacă luăm în considerare principiul obligativității și cel al gratuității. În Franța, aceste principii s-au transpus în legislație mult mai târziu⁹.

De la intrarea în vigoare a Legii Instrucțiunii publice în anul 1865 și până la câștigarea independenței de stat a României, pe teritoriul țării noastre s-a înregistrat o creștere semnificativă a numărului de școli și a numărului de elevi.

S-a dezvoltat semnificativ și nivelul învățământului universitar, prin înființarea de noi centre universitare. În acest fel se urmărea pregătirea specialiștilor cu studii superioare, nemaifiind nevoie să fie aduși din străinătate pentru proiectele majore.

Prin această lege sistemul de educație era scos de sub tutela Bisericii. Un alt principiu al legii îl constituia egalitatea sexelor în școală. Deși se păstra aceeași programă în mediul rural și cel urban, exista o diferențiere privind durata anilor de studiu la ciclul primar și anume, 4 ani pentru mediul rural și 3 ani pentru mediul urban.

Legea a avut un caracter unitar, vizând întreaga structură educațională a noului stat format, de la învățământul primar până la cel superior, de la organizarea centrală a ministerului până la organizarea celor mai mici unități școlare din țară.

Principiul libertății învățământului, menționat în lege, se aplica atât școlilor de stat, cât și celor particulare, dar și cele ce cuprindeau minorități religioase. În acest fel,

⁵ Ilie Popescu Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, Editura didactică și pedagogică, București, p. 47.

⁶ Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *op. cit.*, p. 203.

⁷ *Ibidem*, p. 205.

⁸ Cristina Gudin, *Istoria modernă a românilor – Cultură și modernizare*, Editura Tritonic, București, 2009, p. 76.

⁹ Cristina Gudin, *loc. cit.*

se urmărea pregătirea tinerilor, oferindu-le posibilitatea de a urma toate treptele de pregătire, de la școala primară până la cea universitară.

În temeiul acestei legi, au existat școli particulare, în paralel cu sistemul public de educație. Datele statistice ne arată că, în anul 1864, erau un număr de 102 școli particulare, evoluând pe un trend ascendent, până la un număr de 146 unități, în anul 1878¹⁰.

Principiile gratuității și cel al obligativității au constituit bazele fundamentale ale noii legi. Prin aceasta se urmărea atragerea tuturor copiilor de vârstă școlară în ciclurile de educație, iar susținerea sistemului era suportată integral de la bugetul de stat. Datorită acestei legi, România a fost printre primele țări din lume care au introdus principiile gratuității și obligativității învățământului în legislația școlară.

Principiul gratuității menționat în Legea din 1864 își are rădăcinile în prevederile Proclamației de la Islaz, din cadrul Revoluției de la 1848, prin care se menționa: „Nici un fiu de cetățean din câți se vor naște de acum înainte să nu rămână neîmpărtașiți de învățătură, căci pe dânsa se întemeiază viitorul țării”.¹¹

Au existat o serie de condiții reale care au îngreunat punerea în aplicare a acestui principiu și anume, absența școlilor în anumite orașe sau sate, dar și insuficienta informare a maselor cu privire la importanța școlarizării și alfabetizării tinerilor.

Actul normativ din anul 1864 a dorit să producă și o descentralizare a sistemului de educație, prin trecerea instrucției obligatorii în sarcina comunelor și a statului. Prin această mențiune se legifera datoria statului pe care o avea față de copii, de a le asigura acest drept, indiferent de sex sau statut social.

Legea din 1864 își propune să desființeze diferențele dintre învățământul din mediul rural și cel urban, existente până atunci, și să uniformizeze programele educative și obiectele de studiu, singura diferență reprezentând-o durata anilor de studii: trei ani pentru școala primară urbană și patru ani pentru ciclul primar rural. O consecință imediată a legii a reprezentat-o tipărirea pe întreg teritoriul țării de manuale unice¹², transmise elevilor fără discriminare. Acest principiu al unității prevedea renunțarea la formele de organizare ale învățământului specifice fiecărui principat.

O altă trăsătură a legii o reprezintă aspectul laic, prin desprinderea școlii de biserică. Dintre disciplinele studiate de elevi în școlile primare menționăm citirea și scrierea, istoria, geografia. După introducerea noilor discipline de studiu, cum ar fi chimia, biologia, literatura, aritmetica, rolul disciplinei religie începe să scadă, unele lecții de religie devenind ore de morală, la clasa a IV-a. Școlile primare și cele secundare erau școli cu un volum mare de cunoștințe realist-științifice. Programele de

¹⁰ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului din România*, Vol. II, Editura didactică și pedagogică, București, 1994, p. 235.

¹¹ *Anul 1848 în Principatele Române (1821-1848)*, Vol. 1, p. 494.

¹² Ilie Popescu Teiușan, *op. cit.*, p. 66.

studiu din liceu puneau accent pe științe, îndepărtând învățământul de sub tutela bisericească.

Legea prevedea și amenzi pentru părinții care refuzau sau ignorau școlarizarea copiilor. Sumele variau între 20 de bani la orașe și 10 bani la sate, pentru fiecare zi de absență nemotivată. Acestea erau emise de consiliile comunale ale localităților și erau dublate în caz de recidivă.¹³

Legiutorul dorea să protejeze în acest fel profesorii de o posibilă atitudine de respingere din partea cetățenilor, neimplicându-i în emiterea sau colectarea amenzilor. Se menționa necesitatea efectuării unui recensământ al tuturor copiilor de opt ani, la începutul fiecărui an școlar, pentru a se putea cunoaște situația statistică a copiilor din comunitate.

De asemenea, era statuată egalitatea sexelor în fața legii și, neexistând nici un articol care să interzică accesul fetelor în universitate, a permis multor fete să intre mai târziu în mediul superior de educație. A fost pentru prima dată în istoria noastră când s-a legalizat egalitatea băieților în raport cu fetele în ceea ce privește accesul acestora la activitatea școlară. S-au înființat, în această perioadă, unele școli distincte în care puteau fi instruite fetele, în special în comunele urbane și în cele rurale mai bine populate.¹⁴

Totodată, Legea Instrucțiunii Publice a menționat separarea învățământului mediu de cel superior, prin crearea de facultăți în cadrul universităților nou-înființate. Sunt legiferate autonomia universităților și inamovibilitatea profesorilor care predau în nivelul superior de educație.

Învățământul superior urmărea să formeze specialiști având o calificare superioară, în diferite domenii: ingineri, profesori, medici, juriști, etc.

Într-un stat modern, sistemul superior de educație are două funcții: pregătirea de specialiști necesari dezvoltării economiei și rolul de dezvoltare al culturii și științei.

În acest context, prin înființarea primelor universități, de la Iași (1860) și București (1864), se pun bazele învățământului științific din România, care va avea un rol important în răspândirea culturii pentru generațiile următoare.

Învățământul superior avea o durată de trei ani, iar la facultăți se puteau înscrie toți absolvenții ciclului mediu de educație, precum și funcționarii statului. Examenenele puteau fi susținute o dată pe an, în luna iunie. Absolventul învățământului superior purta titlul de licențiat. Frecvența cursurilor era obligatorie.

Principalele specialități universitare erau: drept, filosofie, teologie, medicină, litere, științe. Universitățile beneficiau de autonomie. Conducerea acestora era asigurată de un consiliu academic prezidat de un rector.

Universitățile de la Iași și București au beneficiat de un corp profesoral de calitate, încă de la înființarea acestora, cadrele didactice fiind alese dintre cei mai cunoscuți oameni de cultură ai vremii, cum ar fi: Simion Bărnuțiu, Teodor Rosetti,

¹³ Cristina Gudin, *op. cit.*, p. 85.

¹⁴ *Ibidem*, p. 77.

Vasile Conta, Titu Maiorescu, Gheorghe Costaforu, August Treboniu Laurian, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru Odobescu.

Numărul de studenți care au frecventat centrele universitare românești a fost în permanență unul crescător¹⁵. Aceste centre răspundeau nevoii de dezvoltare a statului român modern. Prin înființarea universităților, s-a alimentat nevoia de cadre specializate, în toate domeniile vieții sociale, contribuind la creșterea prestigiului școlii românești.

Printre altele, Legea Instrucțiunii Publice din anul 1864 menționa modalitatea de admitere în școală și examenele ce trebuiau parcurse pentru finalizarea ciclurilor de educație, precum și structura anului de învățământ.

Odată cu intrarea în vigoare a acestei legi, statul român se angaja să asigure toate resursele necesare finanțării construcției spațiilor educaționale, salarizării cadrelor didactice sau pentru asigurarea materialelor de lucru din școli. Totodată, statul este responsabil și de calitatea actului de educație, prin faptul că Ministerul era cel care aviza programele de studiu, edita manualele școlare și efectua monitorizarea cadrelor didactice.

Principiile legii din anul 1864 reprezintă expresia eforturilor de întemeiere a unui sistem de învățământ bine structurat, care răspundea nevoilor de cultură pentru toate categoriile de vârstă și pregătire. Principiile conțineau precizări pentru toate treptele de educație, indiferent de natura instituțiilor de învățământ, publice sau private.

Informațiile statistice privind anul școlar 1863-1864 menționează existența a 2008 școli primare, din care 141 școli primare urbane, 3 școli secundare (licee), 8 gimnazii, 7 seminarii, o școală de pictură la Iași, o școală de medicină veterinară la București, 72 pensionate, 22 școli confesionale, în care activau 77 911 elevi. În universitățile din Iași și București activau un număr de 203 studenți.¹⁶

Pe de altă parte, în ciuda eforturilor de extindere a spațiilor școlare prin construcția de noi școli, acestea erau incapabile să primească toți copiii recenzați în sate și orașe. De asemenea, în urma studierii informațiilor statistice, concludem că, în această perioadă, rata promovabilității a fost extrem de scăzută, în jur de 40%, iar numărul de fete care frecventau școala era de aproximativ jumătate din cel al băieților¹⁷.

În urma analizei datelor statistice privind numărul de elevi înscriși în sistemul public de învățământ, constatăm că, în urma eforturilor financiare depuse, numărul elevilor și cel al școlilor vor crește semnificativ, începând cu anul 1864. Din cifrele oficiale privind numărul de elevi care frecventau învățământul primar rezultă că, din cauza dificultăților materiale existente în societate, oamenii refuzau să-și trimită constant copiii la școală.

¹⁵ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op. cit.*, p. 272.

¹⁶ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op. cit.*, p. 229.

¹⁷ *Ibidem*, p. 231.

Prevederile legii au putut fi implementate doar parțial deoarece ea nu prevedea și resursele financiare necesare pentru transpunerea în practică a principiilor noii legi. De asemenea, unii oameni politici nu au demonstrat un prea mare interes pentru asigurarea bazei materiale necesare.

Semnatarii legii doreau ca prin aceasta să se înființeze școli comerciale, de agricultură, școli reale, pentru asigurarea specialiștilor necesari în economie.

Legea era lacunară în ceea ce privește dezvoltarea profesională a cadrelor didactice. Pentru a fi învățător la sat era necesară finalizarea învățământului primar, la care se adăuga un curs de pedagogie. Acest lucru a permis intrarea în sistem a unor cadre didactice slab pregătite.¹⁸

Profesorii de liceu urmau să fie instruiți în școli normale, ce trebuiau să fie construite la Iași și București. Pentru nivelul superior, cadrele didactice urmau să fie recrutate din rândul personalităților consacrate din diferite domenii, căutându-se cei mai buni specialiști.

În ceea ce privește posibilitatea de perfecționare a cadrelor didactice, conferințele organizate de subvizori, la fiecare doi ani, reprezentau oportunități pentru profesori de a-și îmbunătăți metodele de predare. Prin organizarea în cadrul acestor conferințe de lecții aplicative, profesorii sau învățătorii puteau experimenta metode pedagogice noi.

Deși legea prevedea obligativitatea învățământului pentru toți copiii, acest lucru nu a fost posibil deoarece nu existau școli sătești suficiente în care să poată fi integrați toți tinerii.

Un alt neajuns al aplicării acestei legi l-a reprezentat nerespectarea prevederii privind numărul maxim de 50 de elevi în clase, acest lucru ducând la supraaglomerări în mediul rural, dar mai ales în școlile din mediul urban.

În această perioadă a avut loc un fenomen interesant care privește frecvența elevilor din mediul rural: datorită popularizării și propagandei făcute în societate, numărul de școli și de elevi a evoluat într-un trend ascendent, după anul 1864, până prin anii 1872-1873¹⁹. După acești ani, în ciuda creșterii numărului de copii, indicele de populație școlară începe să scadă, în loc să crească²⁰. Acest fapt a fost cauzat de dezinteresul manifestat în societate față de educație și de trecerea școlilor elementare în administrarea comunelor, care erau incapabile să asigure resursele financiare desfășurării unui învățământ de calitate.

În mediul urban, situația frecvenței a fost diferită de cea din mediul rural. Aici, finanțarea a fost mai consistentă și interesul cetățenilor pentru școală a fost mai ridicat, astfel că numărul de elevi și de cadre didactice a crescut constant.

În ceea ce privește școlile secundare, se poate vorbi de o creștere a numărului acestora, precum și a numărului de elevi, pentru perioada dintre anii 1864-1873. În

¹⁸ Ștefan Bărsănescu, *Istoria pedagogiei*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972, p. 244.

¹⁹ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op.cit.* p. 230.

²⁰ *Ibidem.*

privința numărului fetelor care parcurgeau școlile secundare, proporția acestora a oscilat între 8 și 14 procente²¹.

Concluzii

Evoluția sistemului de învățământ în perioada 1859-1948 a avut loc în concordanță cu nevoia de dezvoltare economică și socială a societății. Numeroasele modificări ale legilor din domeniul instrucției publice au avut ca scop educarea generală a maselor și iluminarea acestora prin cultură.

Perioada dintre jumătatea sfârșitului secolului XIX și începutul secolului XX a reprezentat un efort deosebit în ceea ce privește extinderea și dezvoltarea învățământului în România. Cea mai importantă realizare a perioadei o reprezintă reforma realizată prin adoptarea Legii instrucției publice din anul 1864. Este o lege amplă, care cuprinde întreaga modalitate de funcționare a învățământului și care conține prevederi pentru toate nivelurile: primar, secundar și superior.

Realizată în conformitate cu principiile proclamației de la Islaz, Legea instrucției publice din 1864 reprezintă un act de cotitură serioasă în ceea ce privește dezvoltarea sistemului de învățământ, dar și sub aspectul conținutului educației.

Prin adoptarea acestei legi, în prima jumătate a secolului XX, școala românească dispune de o legislație, organizare și structură modernă, iar cadrele didactice încep să devină din ce în ce mai pregătite, fiind angrenate într-o infrastructură instituțională funcțională.

Elitele politice aflate la conducerea țării au fost preocupate să adopte o legislație școlară care să satisfacă necesitățile dezvoltării economice și culturale a României. Cea mai mare parte a investițiilor realizate în sistemul de educație, într-o perioadă de aproximativ cinci decenii, s-a realizat prin intermediul Casei Școalelor. Măsurile întreprinse în diferite direcții de activitate, prin intermediul Casei Școalelor, au contribuit din plin la dezvoltarea școlii și la promovarea culturii românești.

Legea Instrucțiunii Publice s-a subordonat obiectivului de a transpune în realitate principiul obligativității instrucției primare. Prin construcția de localuri de școală, în special în mediul rural, s-a putut realiza progresul învățământului primar cu scopul de a asigura condiții pentru frecventarea regulată a cursurilor.

Modernizarea procesului de învățământ, din a doua jumătate a secolului XIX, a constat într-o continuă raportare la textul legii din anul 1864, pe care factorii decidenți, mai mult sau mai puțin inspirați, au încercat să îl perfecționeze permanent.

Personalitățile culturale și politice implicate în procesul de modificare a legilor educației nu au formulat soluții decât după o amplă analiză a particularităților sistemului românesc de educație, apelând nu numai la rapoarte primite din teritoriu, ci și la propria lor experiență didactică, așa cum a fost cazul lui Spiru Haret, V. A. Urechia sau Petre Poni.

²¹ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op.cit.* p. 233.

Bibliografie selectivă

Albulescu, Ion; Albulescu, Mirela, *Soluția lui Spiru Haret la chestiunea Țărănească. Progresul social prin educație în spațiul rural românesc. Schimbare și devenire în istoria României*, Cluj Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2008.

Alecsandrescu, Dorna, „Casa Școalelor”, *înființarea și activitatea ei*, București, 1901.

Anul 1848 în Principatele Române (1821-1848 iunie 20), Vol. 1, Acte și documente publicate cu ajutorul Comitetului pentru rădicarea monumentului lui Ion C. Brătianu, București, Institutul de Arte Grafice "Carol Gobl", 1902.

Băldescu, Emil, *Spiru Haret în știință, filozofie, politică, pedagogie, învățământ*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972.

Bârsănescu, Ștefan, *Istoria pedagogiei*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972.

Bordeianu, Mihai, Petru, Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Junimea, Iași, 1979.

Cogniot, George, *La question scolaire en 1848 et la loi Falloux*, Paris, 1948.

Cristea, Gabriela, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1856-1944)*, Editura didactică și pedagogică, București, 2001.

Dinu, Constantin, *Spiru Haret*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970.

Giurescu, Constantin C. și colaboratorii, *Istoria învățământului din România*, Editura didactică și pedagogică, București, 1971.

Giurescu, Dinu C; Mate, Horia C.; Nicolescu, Nicolae C.; Popa, Marcel D.; Rădulescu, Gheorghe; Stănciulescu, Alexandru, *Istoria României în date. Ed. A 3-a*, Coordonare Dinu V. Giurescu, Editura Enciclopedică, București, 2010.

Gudin, Cristina, *Istoria modernă a românilor – Cultură și modernizare*, Editura Tritonic, București, 2009.

Haret, Spiru C., *Opere Complete Vol. I 1884-1888, 1897-1899, 1901-19014; Vol. II 1907-1911. Ediție îngrijită de Cătălin Bordeianu*, Editura Vasiliana, Iași, 1998, 2011.

Iorga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, Casa Școalelor, București, 1928.

Manolache, Anghel; Gheorghe, Pârnuță, *Istoria învățământului din România*, Vol. II, Editura didactică și pedagogică, București, 1994.

Nicolae, Constantin, *Organizarea și conținutul învățământului profesional și tehnic în România. Aspecte din perioada 1864-1948*, Editura didactică și pedagogică, București, 1974.

Popescu Teiușan, Ilie, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, Editura didactică și pedagogică, București, 1963.

Popescu Teiușan, Ilie, *Pedagogi și oameni de școală din România*. Editura didactică și pedagogică, București, 1975.

Stanciu, Gheorghe I., *O istorie a pedagogiei universale și românești până la 1900*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977.

Stanciu, Gheorghe I. *Pedagogia românească în secolul XX*, București, 1981.

Stoian, Stanciu, *Pedagogia română modernă și contemporană*, Editura didactică și pedagogică, București, 1976.

Stoian, Stanciu; Vasile, Iliescu, *Contribuții la istoricul cercetării pedagogice și al școlilor experimentale din România*, Editura didactică și pedagogică, București, 1967.